

oude kerk

Iswanto Hartono (Purworejo, 1972) verbindt de geschiedenis van de Oude Kerk met Indonesisch antropologisch en archeologisch archiefmateriaal uit de tijd van het kolonialisme. Met zijn werk stelt hij een geschiedenis aan de orde die in Indonesië nooit is overwogen, en in de Nederlandse context vergeten lijkt te zijn. Binnen de ruimte van de Oude Kerk, met (praal)graven van zeevaarders die op pad gingen om de wereld te koloniseren – zoals die van Jacob van Heemskerck (leider van de eerste Nederlandse expeditie naar Banda), Isaac Sweers (bewindhebber van de VOC) en Nicolaes Witsen (bewindhebber VOC) – overdenkt kunstenaar Iswanto Hartono het thema van kolonisatie. Hartono bestudeerde de grafmonumenten in de Oude Kerk en bracht deze in relatie tot de ontheemde monumenten in Indonesië. Ooit werden deze door de Nederlanders opgericht om gebeurtenissen of daden te memoreren die buiten de context van de gekoloniseerde culturen vielen. Tegenwoordig is het de vraag wat deze monumenten nu nog herdenken. In het licht hiervan creëerde de kunstenaar nieuw werk dat ons bewust maakt van onze gedeelde koloniale geschiedenis en de verschillen en overeenkomsten in de collectieve herinnering.

Iswanto Hartono (b. Purworejo, 1972) connects the Oude Kerk's history with Indonesia's anthropological and archeological archive of colonialism. Iswanto Hartono's work strongly echoes colonization and the formation of identity, revealing layers of multiculturalism and the battle of identity in contemporary Indonesia. The installations are planned as site-specific works, connecting the Oude Kerk's history with the narratives of migration and the shaping of multicultural Indonesia. The artist connects the Oude Kerk's monuments to maritime heroes, such as Jacob van Heemskerck (leader of the first Dutch expedition to Banda), Isaac Sweers (bewindhebber or shareholding governor of the VOC – the Dutch East India Company) and Nicolaes Witsen (another VOC bewindhebber), with the displaced Dutch monuments in Indonesia. We might question what these monuments are still commemorating. The new, site-specific work makes us aware of our shared colonial history and tackles the tension between memory and forgetting.

Met zijn interdisciplinaire praktijk concentreert zich voornamelijk op thema's zoals geschiedenis, tijd en ruimte. De kunstenaar, opgeleid als architect, heeft een grote interesse in structuur en vorm en in alternatief gebruik van een ruimte. Hartono is in het bijzonder geïnteresseerd in de Indonesische identiteit en in een geschiedenis die tegenwoordig vaak vergeten wordt. Ook in eerdere projecten stond het onderwerp van kolonisatie en de strijd om identiteit in een hedendaags Indonesië centraal.

Iswanto Hartono's interdisciplinary practice focuses on the issues of history, time, space and urbanity. Trained as an architect, Iswanto is interested in exploring structure and form, and in researching the alternative uses of a space. Hartono is particularly interested in Indonesian identity and parts of that country's history which have been deliberately ignored. Previous projects revolved around colonization and the battle of identity in contemporary Indonesia.

iswanto hartono

‘In order to forget, you must first remember’

In the Oude Kerk the sunlight enjoys free rein. Between the shafts of sunlight that regularly fall on one of the many graves of 17th-century seafarers, the Indonesian artist Iswanto Hartono is rigging up his exhibition. The graves in the Oude Kerk, such as that of Jacob van Heemskerck, the first expedition leader of the Dutch East India Company, or VOC, connect the Dutch and Indonesian histories, yet awareness of the colonial past in both countries is minimal. Hartono uses several large wax sculptures of colonial figures or buildings to challenge the visiting public, not to condemn history, but to reflect upon it critically and allow several perspectives to co-exist. ‘I want to question the history, I want to spark a discourse, with the Netherlands too, and I want people to become informed about their colonial past.’

In the context of the Brussels-based art biennial Europalia, which for its 2017 edition is focusing on Indonesia, Hartono has created four ‘landmarks’ in association with the Oude Kerk, sculptures or structures that in his opinion were crucially important for Indonesia’s development. In his exhibition he also reflects on the Golden Coach, in the Netherlands and in Indonesia. A few years ago Hartono came face to face with a colossal red-and-white lighthouse on the island of Sumatra. It was a remnant from the colonial past, just like the many colonial residencies, post offices, statues and occasional fort that are scattered across Indonesia. He thinks the presence of lighthouses in Indonesia is a very strong physical symbol of the memory of colonialism. ‘It makes you realize that we are a post-colonial country, and that its significance for our identity is lacking from our consciousness. The knowledge imparted at Indonesian schools often goes no further than the fact that colonialism was bad. There is no encouragement of critical questioning.’ His interest in the perception of space and the struggle around identity in modern-day Indonesia means that colonialism has become pivotal in his work. For example, he is also working on a project to bring people with Indonesian roots in contact with their past. ‘An American lady, for instance, who only recently managed to save up to visit the grave of her Indonesian father in the Netherlands. These are all threads of identity that have been scattered around the world, but are nevertheless rooted somewhere.’

Hartono, who has Chinese roots himself, started out on a quest for Dutch colonial heritage in Indonesia and travelled to many significant places, from Sulawesi all the way to the Banda Islands. In Jakarta he visited the archives of the Dutch East India Company – the VOC. ‘That archive is so impressive. The way in which the Dutch documented everything, down to the smallest details. The archive is a direct connection between the history of the Netherlands and Indonesia.’ But in the contemporary conscience that link has practically no role of significance. During the Suharto epoch the colonial past was erased. Street names were changed, statues were torn down and buildings were demolished. But the true legacy of the VOC – the corrupt system – was not destroyed by such iconoclasm. ‘Worse still, corruption symbolized the Suharto era,’ Hartono argues, and the ethnic inequality from the colonial era persisted as well. ‘After the Dutch left in the 1950s, there was widespread violence against Chinese and other Indonesians who were seen as loyal to the former colonial power.’ Yet at the same time the Dutch education and legal systems remained in place in Indonesia. ‘And we still use the same prisons from the colonial era. It is this ambiguity that fascinates me.’

One of the principal figures in Indonesia’s history is Jan Pieterszoon Coen. His statue stood on a central square in the then Batavia until the arrival of the Japanese in 1942. It is not just the Dutch who struggle with Coen, but Indonesians too. ‘There the feelings about Coen are sharply divided,’ says Hartono, who has reproduced the statue in wax at full scale for the exhibition. ‘There is hate, but also admiration.’ Coen was the first Governor-General of the Dutch East Indies and in Indonesia he is chiefly remembered as the man who perpetrated genocide on the Banda Islands. In 1621 he had thousands of islanders killed to defend the VOC’s mercantile monopoly. ‘But in Indonesia he is nevertheless equally known as the person who founded the city of Batavia, present-day Jakarta.’ This indicates a duality that in the

Netherlands leads to fiercely polarized debates about right and wrong, about victim and wrongdoer. It is remarkable that the discussion in the Netherlands is primarily about the Netherlands itself, not about what the Netherlands left behind in Indonesia or what

Indonesians themselves think about it. ‘Turn a statue into a pillory,’ the Dutch artist Hans Houwelingen recently advocated in NRC Handelsblad newspaper. ‘In Indonesia there is no vital discussion about this,’ says Hartono. ‘There the past is primarily something to be romanticized.’ With his art project Hartono is not seeking to condemn the past, Hartono emphasizes. There are several credible visions of the past, but you must reflect upon it critically. ‘In order to forget, you must first remember.’

In the independent Indonesia the feudal system, – the power of the local nobility – had to be banished as well. Remarkably enough it is not just the Dutch royal couple who ride in a golden coach, but many Indonesian aristocrats continue to do likewise. ‘These are like colonial carriages, mixed with local elements,’ Hartono explains. By contrast with the Dutch example, they are not terribly controversial. ‘Many people continue to regard the historical kingdoms as something melancholic, something to be cherished.’ For his exhibition he produced a large scale model of the Dutch Golden Coach and cast a long shadow across it that is meant to catch the attention of visitors. The shadow is a symbol for the presence of the issue that the carriage presents us with, and for the various layers of identity in our subconscious that the carriage confronts us with. ‘Neither in the Netherlands nor in Indonesia do people grasp the deeper significance of those carriages and the depictions on them.’ As an Indonesian he thinks that the Golden Coach belongs in a museum. ‘There you can explain what the illustration represents, and look at it in a different way. If you are going to ride around in it as the Dutch royal couple then you are sending the wrong message. Then you are endorsing the depiction, but providing no explanation.’

After the Suharto era there was a re-evaluation of the colonial era in Indonesia, according to Hartono. Restaurants were given old colonial names and there were even people who thought that colonialism was not such a bad thing after all. ‘There have even been initiatives to reinstate the old names of colonial heroes on the street signs.’ For Hartono it all represents a history that has been not been subjected to sufficient examination. ‘It is no different to the discussions about the statue of Coen in the Netherlands. Don’t tear the statue from its pedestal, but activate the history. The key is to state who he was, to explain what he left behind. Tell Coen’s story from a different perspective, employ technology with a translation system so that people can enter into discussion with each other, stimulate people’s thinking.’ Hartono has good reason for bringing his exhibition to the Netherlands. ‘We each have our own history and culture, but we also have shared issues.’ Coen is perhaps the symbolic of this. ‘He has divided us deeply with the violence that he perpetrated, but he has also united us for eternity.’ At the exhibition’s opening Hartono will set the wax statue alight and allow it to burn away. ‘Does Coen’s physical presence, his very name, still matter? That is what I want to call into question with this. The Netherlands and Indonesia must dare to start questioning his significance, and that’s what matters to me.’

—
Interview with Iswanto Hartono
by Anne-Lot Hoek

‘Om te vergeten, moet je eerst herinneren’

Het zonlicht heeft vrij spel in de Oude Kerk. Tussen de bundels die geregeld op een van de vele graven van zeventiende eeuwse zeevaarders vallen, tuigt de Indonesische kunstenaar Iswanto Hartono zijn tentoonstelling op. De graven in de Oude Kerk, zoals die van Jacob van Heemskerck, de eerste expeditieleider van de VOC, verbinden de Nederlandse en de Indonesische geschiedenis, maar toch is het bewustzijn over het koloniale verleden in beide landen laag. Met een aantal grote wassen beelden van koloniale figuren of gebouwen daagt Hartono het publiek uit, niet om de geschiedenis te veroordelen, maar om er kritisch op te reflecteren en om meerdere perspectieven naast elkaar te laten bestaan. ‘Ik wil de geschiedenis bevragen, ik wil een discours op gang brengen, ook met Nederland en ik wil dat mensen onderwezen raken over hun koloniale verleden.’

In het kader van de Brusselse kunst biënnale EUROPALIA, dat dit jaar de focus op Indonesië legt, creëerde Hartono in samenwerking met de Oude Kerk vier ‘landmarks’, beelden of gebouwen die zijns inziens van cruciaal belang zijn geweest voor de ontwikkeling van Indonesië. Ook reflecteert hij in zijn tentoonstelling op de Gouden Koets, in Nederland en in Indonesië. Een paar jaar geleden stond Hartono oog in oog met een kolossale, rood witte vuurtoren op het eiland Sumatra. Het was een overblijfsel uit de koloniale tijd, net als de vele residentiehuizen, postkantoren, standbeelden en een enkel fort die verspreid over Indonesië te vinden zijn. Hij vindt de aanwezigheid van vuurtorens in Indonesië een heel sterk fysiek symbool van de herinnering aan kolonialisme.

‘Het doet je realiseren dat we een postkoloniaal land zijn, en dat de betekenis daarvan voor onze identiteit in ons bewustzijn ontbreekt. De kennis op Indonesische scholen houdt vaak op bij het gegeven dat kolonialisme slecht was. Er wordt geen kritische bevraging gestimuleerd.’ Zijn interesse in de beleving van ruimte en de strijd om identiteit in een hedendaags Indonesië, maakt kolonialisme inmiddels tot een ijkpunt in zijn werk. Zo werkt hij ook aan een project om mensen met Indische roots in contact te brengen met hun verleden. ‘Een Amerikaanse dame bijvoorbeeld, die pas recent het geld bijeen kreeg om het graf van haar Indische vader in Nederland te bezoeken. Het zijn allemaal draden van identiteit die over de wereld verspreid geraakt zijn, maar wel degelijk ergens geworteld zijn.’

Hartono, die zelf Chinese roots heeft, startte een zoektocht naar Nederlands koloniaal erfgoed in Indonesië en reisde langs vele significante plekken, van Sulawesi tot aan de Banda eilanden. In Jakarta bezocht hij het VOC archief. ‘Dat archief is zo indrukwekkend. De manier waarop de Nederlanders alles documenteerden, tot in de kleinste details. Het archief is een directe verbintenis tussen de geschiedenis van Nederland en Indonesië.’ Maar in het hedendaagse bewustzijn speelt die verbintenis vrijwel geen rol van betekenis. Gedurende het tijdperk van Suharto werd het koloniale verleden in de ban gedaan. Straatnamen werden veranderd, beelden werden neergehaald en gebouwen vernietigd. Maar de echte legacy van de VOC, het corrupte systeem, werd door de beeldenstorm niet vernietigd. ‘Sterker nog, corruptie heeft het Suharto tijdperk gesymboliseerd’ aldus Hartono. Ook werkte de etnische ongelijkheid uit de koloniale tijd door. ‘Nadat de Nederlanders vertrokken in de jaren vijftig, vond er op grote schaal geweld plaats tegen Chinezen en andere Indonesiërs die als loyaal aan de Hollanders werden gezien.’ Maar tegelijkertijd werkte ook het Nederlandse onderwijs– en het rechtssysteem in Indonesië door. ‘En we gebruiken nog steeds dezelfde gevangnissen uit de koloniale tijd. Het is die ambiguïteit die mefascineert.’ Een van de voornaamste figuren uit de Indonesische geschiedenis is JP Coen. Tot de komst van de Japanners in 1942 stond zijn beeld op een centraal plein in het toenmalige Batavia. Niet alleen

Nederland worstelt met Coen, in Indonesië doen ze dat ook. ‘De gevoelens over Coen zijn daar sterk verdeeld’ zegt Hartono die het beeld levensgroot in wax namaakte voor de tentoonstelling. ‘Er is haat, maar er is ook bewondering.’ Coen was de eerste gouverneur generaal van Nederlands-Indië en staat in Indonesië vooral bekend als de man die genocide op de Banda eilanden pleegde. In 1621 liet hij duizenden eilandbewoners doden ter verdediging van het handelsmonopolie van de VOC. ‘Maar evengoed kent men hem in Indonesië als degene die de stad Batavia, het huidige Jakarta stichtte.’ Het geeft een dualiteit aan die in Nederland tot heftig gepolariseerde debatten leidt over goed en fout, over slachtoffer- en daderschap. Het is opvallend dat de discussie in Nederland vooral over Nederland gaat, niet over wat Nederland achterliet in Indonesië of wat de Indonesiërs er zelf van denken. ‘Maak van een standbeeld een schandpaal’ bepleitte de Nederlandse kunstenaar Hans Houwelingen recent in NRC Handelsblad. ‘In Indonesië leeft de discussie niet op die manier’ aldus Hartono. ‘Het verleden is er daar op de eerste plaats om te romantisieren.’ Het gaat Hartono er met zijn kunstproject niet om het verleden te veroordelen, benadrukt hij. Er zijn meerdere visies op het verleden mogelijk, maar je moet het wel bevragen. ‘Om te kunnen vergeten, moet je eerst herinneren.’

In het onafhankelijke Indonesië moest ook het feodalisme, de macht van de lokale adel, in de ban. Opvallend genoeg rijdt niet alleen het Nederlandse koningspaar in een Gouden Koets, maar doet veel Indonesische aristocratie dat ook nog steeds. ‘Het zijn oud-koloniale koetsen, vermengd met lokale elementen’ aldus Hartono. Anders dan in Nederland zijn ze niet erg controversieel. ‘Veel mensen zien de oude koninkrijken nog steeds als iets melancholisch, iets om te koesteren.’ Voor zijn tentoonstelling maakte hij een grote maquette van de Nederlandse gouden koets en wierp er een lange schaduw op die de aandacht van de bezoekers moet trekken. De schaduw staat symbool voor de aanwezigheid van de issue die we op de kust gepresenteerd krijgen, en voor de verschillende lagen van identiteit in ons onderbewustzijn die met de koets worden geconfronteerd. ‘Zowel in Nederland als in Indonesië begrijpt men de diepere betekenis van die koetsen en de afbeeldingen erop niet.’ Als Indonesiër vindt hij dat de Gouden Koets thuishoort in een museum. ‘Daar kun je betekenis geven aan waar de afbeelding voor staat, en het op een andere manier bekijken. Als je er als Nederlands koninklijk paar mee gaat rondrijden, geef je een verkeerde boodschap af. Dan stem je in met de afbeelding, zonder dat je er iets over uitlegt.’

Na het Suharto tijdperk kwam er een herwaardering voor het koloniale tijdperk in Indonesië, aldus Hartono. Restaurants die oud-koloniale namen kregen, en zelfs mensen die vinden dat het kolonialisme helemaal zo slecht nog niet was. ‘Er zijn zelfs initiatieven geweest om de oude namen van koloniale helden weer op de straatborden te plakken.’ Het staat voor Hartono allemaal in het teken van een geschiedenis die onvoldoende is bevraagd. ‘Het is niets anders dan de discussies rondom het standbeeld van Coen in Nederland. Trek het beeld niet van zijn sokkel, maar maak de geschiedenis actief. Benoem wie hij was, maak begrijpelijk wat hij naliet. Vertel het verhaal van Coen vanuit een verschillend perspectief, zet de technologie in met een vertaalsysteem zodat mensen met elkaar in discussie gaan, prikkel mensen hun gedachte.’ Hartono komt niet voor niets naar Nederland met zijn expositie. ‘We hebben ieder onze eigen geschiedenis en cultuur, maar we hebben ook gezamenlijke issues.’ Coen is daar wellicht wel de meest symbolische van. ‘Hij heeft ons diep verdeeld met het geweld dat hij pleegde, maar hij heeft ons ook voor eeuwig verenigd.’ Tijdens de opening van de tentoonstelling zet Hartono het wassen beeld in brand en laat het afbranden. ‘Doen zijn fysieke aanwezigheid, zijn naam, er nog toe? Dat wil ik ermee ter discussie stellen. Nederland en Indonesië moeten zijn betekenis gaan durven bevragen, daar gaat het me om.’

—
Interview met Iswanto Hartono
door Anne-Lot Hoek

Arrival and Departure, 2017
video's & schilderijen videos & paintings

Hoe zag Banda eruit toen Jan Pieterszoon Coen het eiland met zijn schip naderde? Deze vraag bekruipt je als je de beelden van het hedendaagse Banda traag voorbij ziet komen. De Nederlanders overvielen de eilanden in de 17e eeuw om de productie van nootmuskaat en foelie in handen te krijgen. De plaatselijke bevolking werd in 1621 door de Nederlanders onder leiding van Jan Pieterszoon Coen uitgemoord en vervangen door slaven uit Madagaskar en India. Fort Belgica op Banda werd door de VOC gebouwd en is nog steeds het grootste Europese fort in Indonesië.

What did the island of Banda look like when Jan Pieterszoon Coen approached the island with his ship? This question will pop up when looking

at the slow-moving images of today's Banda. The Dutch raided the islands in the 17th century to gain the production of nutmeg and mace. In 1621 the local population was exterminated by the Dutch under the leadership of Jan Pieterszoon Coen and was replaced by slaves from Madagascar and India. On Banda the VOC built Fort Belgica, which is the largest European fort in Indonesia.

schilderijen paintings

- naar after: Twee figuren met een kijker op het strand van Groot Banda (Lontor of Banda Besar), C. Dietrich, ca. 1875 – 1880
- naar after: Nootmuskaatpluksters aan het werk op het eiland Banda, Molukken, ca.1929
- naar after: Groepsportret van officieren van het Nederlandse leger gestationeerd in Ambon, ca.1880

Trophy, 2017
alle werken all works: latex & FRP

De neiging tot jagen, of het primaire menselijke instinct om de ander te overwinnen, is universeel. Vroeger was de jacht in Indonesië een manier om de voedselvoorraad voor de familie zeker te stellen. Toen de Nederlanders kwamen, werd het jagen een tijdverdrijf waarmee de kolonisten zich kostelijk vermaakten. Het geschoten dier vormde een bewijs van onverschrokkenheid, en kreeg een prominente plek in de huiskamer.

The culture of hunting, or man's basic instinct to overpower others, is universal. In Indonesia the hunt used to be a means of securing the food supply for the family. When the Dutch arrived, the hunt became the divertissement of the settlers. The shot animal gained a prominent place in the living room as proof of the hunter being undaunted.

trofeeën trophies

- Babirusa, Indonesia
- Bengal Tiger, South India
- Chital, Srilanka
- Formosan Sika, Taiwan
- French Guiana White tailed deer, French Guiana
- Ghana Giant Eland
- Indian Blackbuck, India
- Ivory Coast Giant Forest Hog
- Javan Rhinoceros, Indonesia
- Malayan Tiger, Malaysia

geweren rifles

- Replica Dutch Mannlicher M.95
- Unknown Double Barrel Shotgun
- Unknown Single Barrel Shotgun

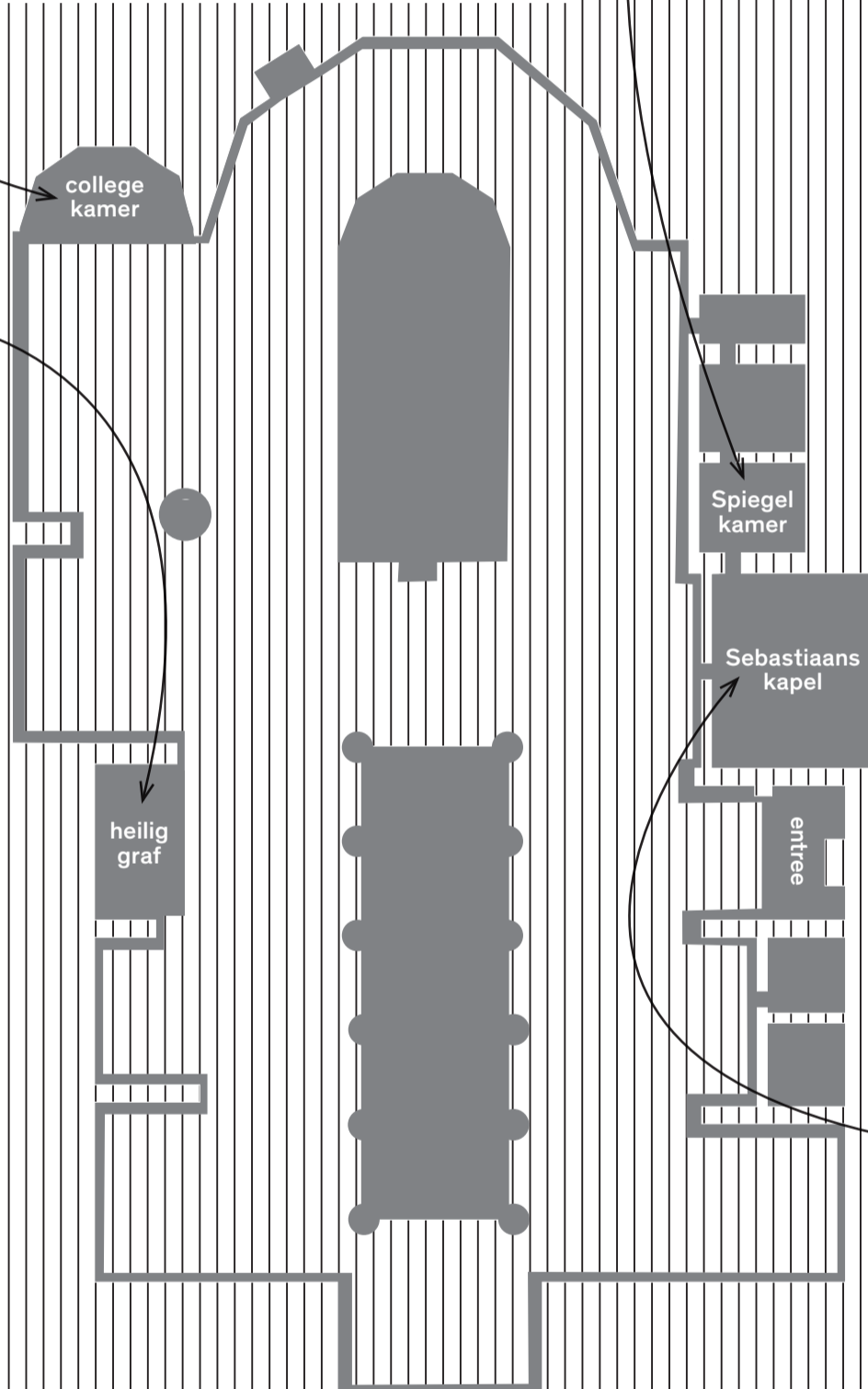
objecten en fotografie objects and photographs

- Oei Tiong An
- Oei Tiong An
- Oei Tiong An
- Hunting Jacket with text 'Beneath history, memory and forgetting. Beneath memory and forgetting, life', Paul Ricoeur.
- Second hand Chandelier Pieterzoen Coen, Hoorn

Colonies, 2017
naar after: *Homage to the Colonies*, Nicolaas van der Waay, 1898

Prinsjesdag is het moment dat ook de discussie rondom het koloniale verleden doet opleven. Want hoe houdbaar is de Gouden koets vandaag nog? De Gouden Koets, het officiële staatsierijtuig van het Nederlandse Koningshuis, werd in 1898 door de Amsterdamse bevolking geschonken. De beeltenis met de naam 'Hulde der Koloniën', waarop een lofzang op de koloniën te zien is, roept al jaren grote weerstand op, omdat het gezien wordt als symbool voor het ontkennen van het slavernijverleden van de Nederlandse staat.

The Golden Coach – a carriage used by the Dutch royal family on state occasions – was a gift to the then queen from the people of Amsterdam in 1898. The painted triptych on one flank bears the title Hulde der Koloniën – 'Homage from the Colonies' – an ode that has attracted great resistance for years, because it is seen as a symbol of the Dutch state's denial of the history and cruelties of slavery.

Monuments, 2017
alle werken all works: wax & FRP

In de loop van de tentoonstelling zal het werk getiteld 'Monuments' langzaam vergaan. De objecten van was vormen stille gedenktekens die, net als de traditie om een kaars te branden in een kerk, een gedeeld verleden herdenken.

In the course of the exhibition, the work titled 'Monuments' will slowly disappear. The objects made of wax form silent memorials that, like the tradition of burning a candle in a church, reflect upon a shared past.

- Fort Belgica, Banda
- Amsterdam Gate, Batavia
- Vlakkenhoek Light House, Sumatra
- Nieuwkerk, Batavia
- Lion Monument, Batavia
- Mohr Observatory, Batavia
- Jan Pieterzoen Coen, Batavia / Jan Pieterzoen Coen, Hoorn

Credits
Curators: Alia Swastika & Jacqueline Grandjean
Texts: Anne-Lot Hoek & Jacqueline Grandjean
Project coordinator and production: Fleur van Muiswinkel
Communications: Emma van Wolferen
Translation: InOtherWords
Design: studio Hendriksen (Lola Beumer and Chantal Hendriksen)

This project is supported by the AFK (Amsterdam Fund for the Arts) and takes place in the context of EUROPAALIA INDONESIA

29 Sep – 15 Nov 2017
oudekerk.nl